EL PATRIMONI NATURAL DE MOLINS DE REI

Josep Márquez Moreno

El medi natural

La descripció i l'avaluació del patrimoni natural d'una determinada àrea és una feina complexa si es vol fer amb criteris objectius i rigorosos des del punt de vista ecològic. Per començar, cal definir el concepte de patrimoni natural. En els països industrialitzats, com és el nostre cas, el patrimoni natural està lligat al concepte d'espai natural protegit, mentre que la resta del territori està sotmesa a un grau diferent d'explotació dels recursos naturals —renovables i no renovables— i a una ocupació per part de l'home.

El medi natural, doncs, està constituït per una xarxa d'espais interconnectats, amb diferents graus de conservació, i un equilibri dinàmic entre els elements físics i biològics que el formen. No només la fauna, la flora i el paisatge formen part del patrimoni, sinó també el sòl, els aqüífers, l'atmosfera, el clima... I és sobre aquest equilibri dinàmic on l'home actua, sovint, de forma irreversible. És per tot això que és molt important l'avaluació[1], la conservació, la gestió i la planificació del patrimoni natural a mig i llarg termini.

Aquest article pretén ser una finestra al patrimoni natural actual en el terme municipal de Molins de Rei. Però cal tenir en compte les dimensions reduïdes del municipi (16 km^2), els límits administratius artificials i el context natural on està ubicat (Taula 1).

A Molins de Rei existeixen dos grans àrees naturals: al N i EN, la serra de Collserola, i al S i SW, el riu Llobregat; a més, en forma de bandes paral·leles s'estén el sòl urbà, després l'industrial i, per últim, el sòl agrícola, fins a arribar a la ribera del riu.

En els últims temps, sobre el patrimoni natural de la vila s'estan executant diferents normatives conservacionistes del patrimoni. El Parc de Collserola forma part del Pla d'espais d'interès natural (PEIN, 1993) amb el desenvolupament d'un pla especial per a Collserola i, a més, és una zona prioritària per a la prevenció d'incendis forestals. L'aqüífer de la vall Baixa i el delta de Llobregat també està protegit i s'estén des del congost de Martorell fins al litoral. Per altra banda, el nivell de contaminació atmosfèrica i de partícules sòlides en suspensió és objecte d'una

Taula 1: dades geogràfiques, demogràfiques i climatològiques de Molins de Rei

Geografia	
Ubicació geogràfica:	longitud 2º 2' 12,37" latitud 41º 24' 58,52" (interior)
Superfície:	1594,5 hectàrees (16 km2)
Perímetre:	19,9 Km
Altitud:	37 metres
Puig d'Olorda:	439 metres
Demografia	
Cens (1996):	18,752 habitants
Densitat:	1.172 hab./Km2
Climatologia (2000)	
Precipitació anual mitja:	600-650 mm riu Llobregat 700-750 mm interior Collserola
Temperatuta anual mitja:	15-16 ºC al sud 14-15ºC al nord
Temp. mitja juliol:	23-24ºC
Temp. mitja gener:	8-9ºC al sud 6-7ºC al nord
Amplitud tèrmica anual:	16-17ºC
Déficit hídric:	200-300 mm (índex Thornthwaite)
Clima:	Sec subhumit

Font: IEC i SIG del DMA

zona especial de protecció del Baix Llobregat. Per últim, el Parc Agrari del Llobregat pretén ser un pla urbanístic que té com a un dels objectius principals la preservació del sòl agrícola.

El medi físic

La major part de la serra de Collserola té com a litologia predominant les pissarres, amb presència de grauvaques i conglomerats de l'era del paleozoic i del període cambroordovicià. De forma aïllada apareixen

No només la fauna, la flora i el paisatge formen part del patrimoni, sinó també el sòl, els aqüífers, l'at-mosfera, el clima.

roques calcàries del període silurià-devonià associades a calcosquits —devonià— i lidites del carbonífer.

Actualment, els afloraments de roca calcària són explotats per a la producció de ciment a la muntanya de Santa Creu d'Olorda.

En les zones properes al riu i a les rieres hi predominen les graves, les sorres i els llims com a material de deposició per l'efecte de l'erosió de les roques de més amunt.

La vegetació natural

El clima sec subhumit (segons índex d'humitat de Thornthwaite), l'alçada respecte del mar i l'aprofitament per part de l'home han modulat un bosc constituït majoritàriament per pi blanc (*Pinus halepensis*) i alzina (*Quercus ilex*). Segons l'*Inventari ecològic i forestal de Catalunya*, a Molins de Rei existeixen aproximadament un milió de peus^2 d'aquests, per nombre de peus, l'espècie més abundant és el pi blanc, amb diferència, seguit de l'alzina, el pi pinyoner (*Pinus pinea)*, els roures i els planifolis (pollancres, verns, àlbers...). Segons quina o quines espècies de les anteriors predomina en un bosc, parlem de pinedes, rouredes, alzinars, boscos de ribera o boscos mixtos.

La pineda és el bosc més típic del municipi. Els boscos de pi blanc (*Pinus halepensis*) són presents en zones on l'home ha estat recentment, com ara vinyes abandonades, ja que

A la serra d Collserola abunda el bosc de pineda.

és una espècie típicament invasora. També és present, com a primer estrat arbori, entre les zones urbanes i altres tipus de bosc, i entre aquests i les zones obertes o recentment roturades.

Una altra tipologia de pinedes són les mixtes de pi blanc i pi pinyoner. Aquest bosc es dóna en els vessants més assolellats de les muntanyes. La distància entre els arbres és d'uns quants metres ja que les capçades ben desenvolupades del pi pinyoner impedeixen el creixement d'altres peus a sota seu. Aquesta estructura més oberta de les pinedes amb pi pinyoner permet que la llum arribi directament al sòl. En aquestes clarianes apareixen les plantes hipsòfil·les que esdevenen dominants en els espais oberts sense arbres, com les brolles, les màquies i les garrigues. Les espècies més característiques són el llentiscle (*Pistacia len-*

tiscus), el garric (*Quercus coccifera*), l'esparreguera (*Asparagus acutifolius*), present també a l'alzinar i a les pinedes, la ginesta (*Spartium junceum*), l'argelaga (*Genista scorpius*), la gatosa (*Ulex parvifolius*), l'estepa blanca (*Cistus albidus*) de flor rogenca i l'estepa negra (*Cistus monpeliensis*) de flor blanca; i plantes aromàtiques com el romaní (*Rosmarinus officinalis*) o la farigola (*Thymus vulgaris*), entre d'altres espècies.

El bosc mixt està constituït per alzines (*Q. ilex*) i roures (*Quercus humilis* i *Quercus x cerriodes*) i l'omnipresent pi blanc. Aquest últim ocupa

Els roures es localitzen al fons de la vall i a la pared nord de la serra

l'estat arbori més alt, seguit dels roures i les alzines. A les zones de fons de vall i al vessant nord de les muntanyes es localitzen taques d'alzinar més típic, on l'arbre dominant, en nombre de peus, és l'alzina, amb un sotabosc molt dens i impenetrable. Els arbusts més representatius són l'aladern (*Rhamnus alaternus*), l'aladern fals (*Phillyrea latifolia*), el marfull (*Viburnum tinus*), el bruc (*Erica arborea*), el galzeran (*Ruscus aculeatus*), l'arboç (*Arbutus unedo*), el garric (*Quercus coccifera*), la mata (*Pistacia lentiscus*), el matapoll o tei (*Daphne gnidium*) i l'arç blanc (*Crateagus monogyna*). Enfilant-se entre els arbustos hi és present el lligabosc (*Lonicera implexa*), l'heura (*Hedera helix*), la vidalba (*Clematis vitalba*) o l'arítjol (*Smilax aspera*) com a lianes més abundats.

En el fons de les valls, com és el cas de les rieres de Vallvidrera i Sant Bartomeu, hi són presents espècies típicament de bosc de ribera. Cal destacar la zona de la Rierada, on encara existeixen llocs singulars i representatius d'aquest tipus de bosc. Els arbres més abundants són els verns (*Alnus glutinosa*), els pollancres (*Populus nigra* i *Populus tremula)*), els àlbers (*Populus alba*), els oms (*Ulmus minor*), les robínies (*Robinia psedoacacia*), els salzes (*Salix alba*) i els plàtans (*Platanus hispanica*). També hi són presents, però amb menys abundància, l'avellaner (*Corylus avellana*), la figuera (*Ficus carica*), el llorer (*Laurus nobilis*) i la noguera (*Juglans regia*).

L'estrat herbaci de la riera de Vallvidrera està dominat pel càrex (*Carex sp)*, que és una planta semblant a una gramínia, però que pertany a les ciptàcies. Es diferencia per la secció triangular de la tija. Unes altres plantes herbàcies són les cues de cavall (*Equisetum arvense*), l'ortiga (*Urtica sp*), la morella roquera (*Parietaria officinalis*), el trèvol (*Trifolium sp*), la borratxa (*Borago officinalis*), diferents espècies dels gèneres *Plantago, Medicago, Sonchus*...

Molts dels arbustos de l'alzinar es tornen a veure a les rieres; però, de forma abundant hi predomina l'esbarzer (*Rubus ulmifolius)*, tot i la presència de l'aromàtica rosa vulgar (*Rosa sempervirens*), entre d'altres.

En les zones on l'aigua és present durant tot l'any, com ara el conegut salt d'aigua, es deixen veure entre els roquissars les molses (*Polytrichum*), les hepàtiques (*Marchantia*) i les falgueres, com per exemple, la falzia negra (*Asplenium adiatumnigrum*), la dauradella (*Ceterach officinarum*), la falzilla (*Adiantum capi-*

llus-veneris), la falzia roja (*Asplenium trichomanes*) o els polipodis.

La façana del riu Llobregat presenta un estat de degradació molt important. El marge estret entre els camps i la làmina d'aigua és objecte de pastura intensiva per part de ramats d'ovelles que impossibiliten el desenvolupament de la vegetació. Així, la vegetació majoritàriament és arvense i ruderal, pròpia de camins. Hi predomina l'esbarzer, els cards, les malves, la borratxa, la canya (*Arundo donax*), l'atzavara (*Agave americana*), les lletereses (*Euphorbia sp*), les gramínies com la cugula (*Avena barbata*), el margall bord (*Hordeum murinum*) o el fenàs de marge (*Brachypodium phoenicoides*), l'olivarda (*Inula viscosa*), les ortigues (*Urtica sp*) i diferents espècies de la família de les compostes.

Rep una atenció especial l'Aiguamoll de Molins de Rei, on hi ha espècies pròpies dels aiguamolls, com el canyís (*Phragmites australis/comunnis*), la boga (*Typha latifolia*), el jonc joval

Els boscos de pi blanc *(Pinus halepensis)* són presents en zones on l'home ha estat recentment, com ara vinyes abandonades, ja que és una espècie típicament invasora.

(*Scirpus holoschoenus*), el jonc negre (*Schoenus nigricans*), el tamariu (*Tamarix anglica*), salzes i pollancres.

En resum, el nombre total d'espècies vegetals presents en el municipi és, aproximadament, de 730 (comptant varietats d'espècies), segons la base de dades Floracat[3]. Aquest nombre d'espècies s'agrupen en 88 famílies taxonòmiques diferents i constitueixen 27 associacions i subassociacions botàniques.

En el capítol dels fongs, hi són reconegudes 28 espècies fúngiques. D'aquestes, les més conegudes popularment són el rovelló (*Lactarius sanguiflous*), el fredolic (*Tricholoma terreum*) i la verinosa farinera borda (*Amanita phalloides*).

Les zones forestals i agràries

Aproximadament, la meitat de la superfície municipal és superfície forestal arbrada. En el Centre de la Propietat Forestal estan registrades

El nombre total d'espècies vegetals presents en el municipi és, aproximadament, de 730 (comptant varietats d'espècies), segons la base de dades Floracat.

tres finques forestals (d'un total de set finques a la comarca) amb Plans tècnics de gestió i millora forestal (PTGM) per a l'explotació comercial de la fusta: Can Castellví (78,3 hectàrees de superfície ordenada), Can Santoi (25 ha) i Can Planes (91,7 ha).

Aquests plans, supervisats per l'Administració competent, regulen l'explotació de la finca per part dels propietaris, els quals han constituït l'Associació de Defensa Forestal Puigmadrona-Olorda (ADF) per a la vigilància i protecció de les zones forestals, principalment.

Tot i que la titularitat dels terrenys de Collserola és majoritàriament privada, el Pla especial de Collserola prohibeix les roturacions massives dels boscos amb finalitats comercials, ja que és prioritària la conservació del valor paisatgístic i la integritat del bosc.

Les zones agrícoles són de vital importància des del punt de vista de la conservació del medi natural. Constitueixen per si mateixes una barrera entre les zones urbanes i les àrees naturals, i són punts d'una alta diversitat biològica. En els camps, les aus migratòries hi troben aliment i refugi, i són molts els petits ocells que es reprodueixen entre les bardisses i els arbres que separen els camps.

Aquests ocells es cobren un tribut alimentant-se de fruita, però, per altra banda, el retornen controlant les poblacions d'insectes tan molestos per a la població (Taula 2: tipus de conreus a Molins de Rei).

Taula 2. Superfície agrària	Baix Llobregat	Molins de Rei
	Superfície agrària (1989). Ha.	
Superfície agrària útil (SAU)		
Terres llaurades	7.260	199
Pastures permanents	726	3
Superfície agrària no útil (no SAU)		
Sup. forestal	8.796	852
Erm	1.313	66
Matoll	2.685	0
Altres	1.105	2
Tipus de conreus		
Hortalisses	2.458	23
Fruiters clima temperat	2.417	128
Cereals	619	3
Vinya	549	4
Olivera	383	5
Conreus ferratgers	277	4
Fruiters fruits secs	272	23
Flors i plantes ornamentals	76	50
Fruiters subtropicals i altres	51	0
Patates	44	0
Llavors	6,6	0
Cítrics	5	1
Lleguminoses	3	0
	Ramaderia (1989) (2)	
Nombre d'explotacions	334	16
Superfície ocupada. Ha	3.544	480
	Caça i Pesca (1999) (3)	
Llicències de caça	2.629	-
Llicències de pesca continental	778	-
Llicències de pesca marítima	1.293	-
Cotos i plans cinegètics	24	-
	Explotacions forestals (1999) (4)	
Superfície explotada. Ha	739,6	195,1
PTGMF	7	3

Fonts:
1. Anuari estadístic de Catalunya. IEC, setembre 1999.
2. Web IEC
3. Departament d'Agricultura Ramaderia i Pesca
4. Centre de la Propietat Forestal

Una de les funcions del Parc Agrari és el control de l'efecte de la fauna sobre les collites. Si aquest control està basat en estudis fets per especialistes agrònoms i biòlegs, els beneficis seran mutus; si no, el principal perjudicat serà la biodiversitat. Per altra banda, l'ordenació de les finques i l'eliminació dels camps il·legals i els abocadors descontrolats haurien de millorar les condicions mediambientals.

La fauna salvatge

L'animal més gran que viu a Collserola és el porc senglar (*Sus scrofa*). És un mamífer d'hàbits nocturns difícil de veure, però que, en canvi, deixa rastres de fàcil identificació, com ara la terra remoguda a les rieres quan baixa a veure o les marques dels ullals a les escorces dels arbres.

Uns altres mamífers representatius, però escassos, de Collserola són la guilla (*Vulpes vulpes*), el gat mesquer o geneta (*Genetta genetta*), la mostela (*Mustela nivalis*) o el toixó (*Meles meles*). Tots aquests animals escapen de la presència humana, però ens podem adonar de la seva existència fent seguiment de les petjades o els excrements. En canvi, és força comú veure esquirols (*Sciurus vulgaris*) entre els pins i algun conill (*Oryctolagus cinuculus*) travessant la carretera.

D'entre els petits mamífers destaquen també la musaranya (*Crodidura russula*) i el ratolí de bosc (*Apodemus sylvaticus*).

Els ocells són els que presenten una major varietat d'espècies en resposta a la diversitat de l'entorn del medi i a la mateixa mobilitat de les aus. Així, trobem espècies sedentàries durant tot l'any i d'altres que hi resideixen temporalment segons l'època favorable (eurosiberianes o mediterrànies). I, per últim, hi trobem espècies que utilitzen el territori circumstancialment, ja que són espècies migratòries.

Tenen un valor especial les aus rapinyaires, ja que la seva presència és indicadora de la bona salut de l'ecosistema. A Collserola, hi estan representades per alguns pocs exemplars d'aligots (*Buteo buteo*), astors (*Accipiter gentilis*) i esparvers (*Accipiter nisus*). En algunes ocasions han estat vistes sobrevolant els aiguamolls, buscant possibles preses com ratolins o petits ocells.

A la taula 3 s'esmenten els ocells més abundants del parc de Collserola segons la tipologia de bosc al qual estan associats.

En el riu i els aiguamolls, els ocells presents són diferents dels de l'interior. Els censos efectuats per l'ornitòleg Sergi Sales des de 1999

Taula 3: fauna al parc de Collserola

Pinedes

Ocells

Mallarenga emplomada *(Parus cristatus)*
Pit-roig *(Erithacus rubecula)*
Bruel (*Regulus ignicapillus*)
Merla (*Turdus merula*)
Tallarol de garriga (*Sylvia cantillans*)
Mallarenga carbonera *(Parus major)*
Mosquiter pàl·lid (*Phylloscopus benelli*)
Cargolet (*Troglodytes troglodytes)*
Tallarol de casquet (*Sylvia atricapilla)*
Esparver (*Accipiter nisus*)
Picot verd (*Picus viridis*)
Gaig (*Garrulus glandarius*)
Tòrtora (*Streptopelia turtur)*

Mamífers

Esquirol (*Sciurus vulgaris)*
Mostela (*Mustela nivalis*)
Mussaranya (*Codidura russula*)
Ratolí de bosc (*Apodemus sylvaticus*)

Alzinar amb roures

Ocells

Mallarenga blava (*Parus caeruleus)*
Pit-roig *(Erithacus rubecula*)
Bruel (*Regulus ignicapillus*)
Tallarol de casquet (*Sylvia atricapilla*)
Cargolet (*Troglodytes troglodytes*)
Tord (*Turdus philomenos*)
Tallarol gros (*Sylvia borin*)
Mosquiter (*Phylloscopus collybita*)
Astor (*Accipiter gentilis*)
Gamarús (*Strix aluco*)
Merla (*Turdus merula*)

Mamífers

Geneta (*Genetta genetta*)
Porc senglar (*Sus scrofa*)
Guilla (*Vulpes vulpes*)

Amfibis

Salamandra (*Salamandra salamandra*)
Gripau comú (*Bufo bufo*)

Insectes

Escanyapolls (*Lucanus cervus*)
Cerambyx cerdo

Rèptils

Serp de vidre (*Anguis fragilis*)

Boscos de ribera

Ocells

Tord (*Turdus philomenos*)
Mosquiter (*Phylloscopus collybita*)
Pinsà borroner
Lluer
Pit-roig (*Erithacus rubecula*)
Polla d'aigua (*Gallinula chloropus*)
Mallarenga cuallarga (*Aegithalos caudatus)*
Cuereta torrentera (*Motacilla cinerea*)
Cuereta blanca (*Motacilla alba*)
Mallarenga blava (*Parus caerulens*)
Oriol (*Oriolus oriolus*)
Rossinyol bord (*Cettia cetti*)

Mamífers

Toixó (*Meles meles*)

Amfibis

Reineta (*Hyla meridionalis*)
Granota verda (*Rana perezi*)

Insectes

Libel·lula (*Crocothemis erythacea*)

Rèptils

Colobra escurçonera (*Natrix maura)*

Peixos

Barb cua-roja (*Barbus haasi*)

Màquia i garriga

Ocells	Rèptils
Rossinyol (*Luscinia megarhynchos*)	Llangardaix (*Lacerta lepida*)
Botxí (*Lanius excubitor*)	
Cargolet (*Troglodytes troglodytes*)	**Insectes**
Tallareta cuallarga (*Sylvia undata*	Papallona de l'arboç (*Charaxes jasius*)
Tallarol de garriga (*Sylvia cantillans*)	
Tallarol capnegre (*Sylvia melanocephala*)	

Brolles i espais oberts

Ocells	Mamífers
Bitxac (*Saxicola torquata*)	Conill (*Oryctolagus cuniculus*)
Trist (*Cisticola juncidis*)	**Rèptils**
Xoriguer (*Falco tininulus*)	Sargantana cuallarga (*Psamodromus algirus*)
Capsigrany (*Lanius senator*)	Serp verda (*Malpolon monpessulanus*)
Cadernera (*Carduelis carduelis*)	
Puput (*Upapa epops*)	
Abellarol (*Merops apiaster*)	

Font: Web del Parc de Collserola www.pmpc.amb.es

apunten a l'existència de gairebé un centenar d'espècies, d'entre les quals n'hi ha que nidifiquen en els aiguamolls o als voltants.

Entre els ocells més abundants hi trobem la gavina de potes grogues (*Larus cachinans)* i, sobretot, la gavina riallera (*Larus ridibundus)* que, en el trànsit diari entre la costa i l'interior, para en el riu per descansar i banyar-se.

Cal fer un esment especial al grup d'ardèids que durant l'hivern utilitzen els salzes dels aiguamolls com a dormidor, de manera que el converteixen en un dels principals de la comarca després del delta del Llobregat. Està constituït majoritàriament per esplugabous (*Bibulcus ibis*) i martinets blancs (*Egretta garcetta*). Uns altres ardèids presents són el bernat pescaire (*Ardea cinerea*), gairebé durant tot l'any, i, més escassament, l'agró roig (*Ardea purpurea*) i el martinet de nit (*Nycticorax nycticorax)*.

Els populars ànecs de coll verd són majoritaris en els aiguamolls i en el mateix riu; es reprodueixen a l'estany, com també ho fan els cabussets (*Tachybaptus ruficolis*) i la polla d'aigua (*Gallinula chloropus*). Malauradament, també ho fan alguns exemplars d'ànecs domèstics que es creuen amb els salvatges.

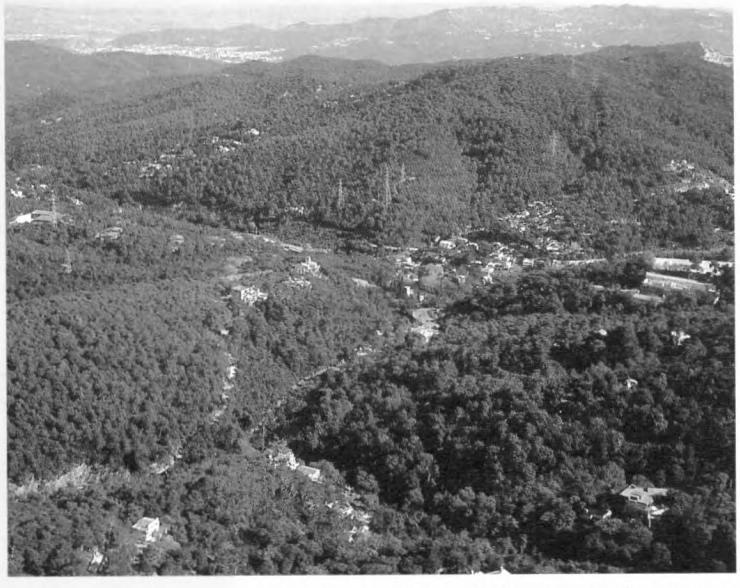
Entre els anàtids no és rar trobar alguns corbs marins, tant en el riu com a l'interior dels aiguamolls, eixugant-se les plomes al sol després de perseguir peixos i alguna anguila dins de l'aigua, o sentir el so penetrant de la fotja vulgar (*Fulica altra*).

Al llarg de tota la ribera del riu és fàcil notar la presència de multitud de petits ocells; hi nidifiquen aus com el rossinyol comú (*Luscinia megarhynchos*) i el rossinyol bord (*Cettia cetti*), el trist (*Cisticola juncidis*), la boscarla de canyar (*Acrocephalus arundinaceus*), els tallarols (*Sylvia)*, el teixidor (*Remiz pendulinus*), etc.

Per altra banda, hi són presents durant tot l'any espècies que acompanyen l'home, com ara la garsa (*Pica pica*), el pardal (*Passer domesticus* i *P. montanus*), el gafarró (*Serinus serinus*), el verdum (*Carduelis chloris*) o la cadernera (*C. carduelis*), entre d'altres.

Sens dubte, el riu Llobregat ha sofert moltes obres i canalitzacions durant

els últims anys que li han transformat el paisatge i modificat l'ecosistema.

El desenvolupament de la vila no ha de representar una disminució del patrimoni natural.

A més, la façana fluvial ha estat utilitzada com a abocador de runa i deixalles que es cremaven amb total impunitat. Avui en dia, encara és habitual utilitzar el riu com a deixalleria a cel obert. Sovint demanem a les administracions actuacions per a la millora del medi ambient, però nosaltres, com a ciutadans del carrer, podem fer més del que fem. Només des del civisme podrem exigir la recuperació d'espais naturals des del punt de vista de la biodiversitat, del paisatge i del gaudiment lúdic i social d'aquests espais.

Actualment, ens trobem davant de dos grans reptes a mig i llarg termini vers el patrimoni natural: d'una banda, l'arranjament del marge esquerre del riu Llobregat a causa de les obres del tren d'alta velocitat, que, entre d'altres alteracions, comportarà un canvi en la forma i les dimensions dels aiguamolls actuals; de l'altra, el desenvolupament sostenible de la vila —Agenda 21 local—, sobretot pel que fa al creixement urbanístic.

En qualsevol cas, el desenvolupament de la vila no ha de comportar una disminució del patrimoni natural i la biodiversitat.

Bibliografia

·MALLARACH I CARRERA, Josep Maria: *Criteris i mètodes d'avaluació del patrimoni natural*. Barcelona: Departament de Medi Ambient, 1999.

·PARÉS ESPAÑOL, Eduard i BORRÀS SIMONET, Bartomeu: *El llibre d'or dels parcs naturals de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya i *El Periódico*, 1999, pàg. 157-169.

·SALES I ASENSIO, Sergi: *Seguiment ornitòlogic dels aiguamolls de Molins de Rei*. 1999.

·CREAF, UAB: *Inventari ecològic i forestal de Catalunya. Regió forestal V*. Barcelona, 2000.

·UB, DMA: *Base de dades de flora i vegetació, FLORACAT*. Barcelona, 2000.

·MÁRQUEZ MORENO, Josep: *Anàlisi de les àrees naturals a la comarca del Baix Llobregat*, comunicació a les II Jornades sobre el patrimoni. Consell Comarcal del Baix Llobregat, 2000.

·Ajuntament de Molins de Rei/CEPA: *Proposta complementària al projecte de canalització del riu Llobregat en el terme municipal de Molins de Rei*. 2000.

Webs consultades

·Institut d'Estadística de Catalunya: *www.idescat.es*

·Parc de Collserola: *www.pmpc.amb.es*

·Consell Comarcal del Baix Llobregat: *(* pendent de canvi)*

·Diputació de Barcelona: *www.diba.es/parcagrari*

·Departament de Medi Ambient: www.gencat.es/mediamb

Notes

1 En Josep Maria Mallarach analitza els criteris i mètodes de l'avaluació del patrimoni natural en la col·lecció de quaderns de medi ambient del Departament de Medi Ambient.

2 Un peu, en terminologia forestal, equival a un individu, una planta.

3 El Floracat és una base de dades de flora i vegetació fruit de la col·laboració entre la UB i el Departament de Medi Ambient.